

Evenwel – *les idées marchent*: van Deventer had het terecht geconstateerd. De in 1912 op Java opgerichte *Sarekat Islam* ('Islamietenbond') die voor het eerst de inheemsen tot massale demonstraties opgeroepen had, eiste al in '16 zelfbestuur. Japans overwinning in de Russisch-Japanse oorlog (1904-05) had in geheel Azië een ban gebroken: Aziaten behoefden dus niet *per se* de minderen te zijn van Europeanen. In '19 telde de *Sarekat Islam* al 2½ miljoen leden: een imposant getal. Toen was in Indië ook al de kleine Indische Sociaal-democratische Vereniging actief welke de uit Nederland gearriveerde Sneevliet aan de vooravond van de eerste wereldoorlog opgericht had: leden van de SDAP en van haar linkse afsplitsing, de SDP, maakten er gelijkelijk deel van uit. Van de SDP'ers werd in 1918-19 een deel communist; een communistische partij werd in '20 opgericht, Sneevliet was toen reeds het land uitgezet.

Het was in die tijd de opvatting der communisten, met name door Lenin gedoceerd, dat het Westers kapitalisme zich alleen dank zij de exploitatie van koloniale gebieden met hun goedkope arbeidskrachten kon handhaven: mèt de koloniale regimes zou men dus de gehele kapitalistische wereld doen ineensstorten. De Komintern liet niet na, agitatoren naar de belangrijkste koloniaal-bestaande landen te sturen met de opdracht, de volksmassa's eerst in vakbonden te organiseren en via die vakbonden tot politieke actie te brengen. Zo vertoefde de Nederlandse communist A. Langkemper in 1923-24 zes maanden in Indië om er de vakbond van spoor- en tramwegpersoneel opnieuw op te richten; voor zijn reis en zijn actie had hij van de Komintern f 5000 ontvangen.¹ De communistische parolen vonden in Indië weerklank. In november '26 kwam het hier en daar op midden-, maar vooral op west-Java (Bantam) tot een communistische opstand van aanzienlijke omvang (in januari '27 herhaald aan de westkust van Sumatra waar twaalf dagen gevochten werd) – een opstand waarbij telefoonkantoren bezet, gevangenen bestormd, spoorwegen vernield en bestuursambtenaren, in hoofdzaak inheemsen, vermoord werden. Het gouvernement greep met harde hand in: niet minder dan dertien duizend Indonesiërs werden gearresteerd. 'Gevangenen!!', schreef een der meest behoudzuchtige Indische bladen, *Het Nieuws van de Dag*,

'Waarom niet tegen de muur?! Vijftig galgen op het (Bataviase) Koningsplein en enige dezelfde instrumenten op het dorpsplein in diverse Bantamse plaatsen, ten aanschouwe van de bevolking, hebben vijftig jaar lang een heilzaam effect.'²

¹ Proces-verbaal A. Langkemper, 13 juli 1940 (Gestapo-Düsseldorf, dossier A. Langkemper). ² Aangehaald in Oud: *Het jongste verleden*, dl. III, p. 316.